https://doi.org/10.26682/hjuod.2021.24.2.5
گوڤارا زانکویا دهوك، پەربەندا:24، ژمارە: 2، (زانستێن مروڤایەتی وکومەلناسی)، بپ 78-93، 2021

رولێن واتایی یێن ئارگیومێنتێن کاری(د گوڤەرا بەهدینیدا)

ڤیان ابراهیم علی
پشکا زمانێ کوردی، کولیژا زمانان، زانکویا دهوکێ، هەرێما کوردستانێ-عیراق

((مێژوویا وەرگرتنا ڤەکولینی: 24 شواتێ، 2021،مێژوویا رەزامەندیا بەلاڤکرنێ: 15 تەباخێ، 2021))

پوختە

پروسا پێدانا رولێن واتایی یێن ئارگیومێنتان ژ لایێ کاریڤە ب شێوەکێ گشتی د دیروکا ڤەکولینێن زمانیدا ب شێوازێن جودا ئاماژە پێ هاتیەکرن، د ژێدەرێن کوردیدا رولێن واتایی یێن ئارگیومێنتان نەهاتینەجوداکرن ژ رولێن سەربار و دیارکەران، ئەڤەژی بویە ئەگەرێ نەرێککەڤتنا زمانڤانان ل سەر ژمارە و چەواییا ناڤلێنانا رولێن واتایی د کوردیێدا. ئارمانجا ڤەکولینێ دەستنیشانکرنا ژمارا ئارگیومێنتێن کاریە و دەستنیشانکرنا ئەوان رولێن واتایی یێن ل جهێ بکەری و تمامکەرێن کاری و چەواییا پێدانا ئەڤان رولان د بەهدینییێدا، هەروەسا دیاربکەین کا ئایا رولێن واتایی د ئەڤێ گوڤەرێدا گرێدایە ب ئەرکێ رێزمانی یان سیستەمێ دوخی یانژی جهێ ئارگیومێنتانڤە؟ ئەڤ چەندە ب شێوەکێ وەسفی ل دوڤ بنەماییێن لقەتیورا سێتارول (Ɵ-Role)یا چومسکی(Chomsky1981) (د چارچوڤێ تیورا دەستهەلات و بەستنێدا ب مفا وەرگرتن ژ یاساییێن رێزمانا (X-bar)ێ بو شروڤەکرنا گرێیان) هاتیەئەنجامدان کو تێدا (کار) وەک پرێدیکات هاتیەهژمارتن و کار بەرپرسە ژ دەستنیشانکرنا ژمارە و جور و رولێ واتایی یێ هەر ئارگیومێنتەکێ. داتا و نمونێن ڤەکولینێ ژ ئاخڤتنا روژانە یا خەلکێ ئەڤێ گوڤەرێ هاتینەوەرگرتن ل دوڤ ژمارە و رولێ واتایی یێ هەر ئاگیومێنتەکێ هاتینەشلوڤەکرن، د ئەنجامدا دیار بوو کو جورێ رولێ واتایی د ئەڤێ گوڤەرێدا یێ گرێدایە ب ناڤەروکا واتایی یا پرێدیکاتی و جهێ ئارگیومێنتانڤە و هەر جورەکێ کاری چەند رولێن تایبەت وەکو (کارا، هەستپێکەر)دبەخشیتە جهێ سپێسیفایەری (بکەری) و رولێ(بابەت/ کارلێکری)ی ژبو تمامکەرێ ئێکێ، بەلێ هندەك کار پێدڤی ب دوو تمامکەران هەیە، تمامکەرێ دوێ ب شێوێ گرێیا بەند(بەرناڤی) دەردکەڤیت و ئەو گرێیا ناڤی یا دبیتە تمامکەرێ بەرناڤی رولێن(ژێدەر، وەرگر، جهی،ئارمانج، ئامێر) وەردگریت.

پەیڤێن سەرەکی: رولێ واتایی، ئارگیومێنت، سێتا رول، پێکهاتا ئارگیومێنتی، کارا، کارلێکری

لیستا هێمایا

Agrs: رێککەڤتنا بکەری،C-Command: وەچەئاراستەکرن، C-Selection : هەلبژاتنا کاتیگوری،،،DP گرێیا دیارکەری،DS : ئاستێ ژناڤدا، EPP: بنەمایێ پروژێ بەرفرەهکری ، GB : دەستهەلات و بەستن ،N: ناڤ، NP : گرێیا ناڤی ، S-Selection: هەلبژارتنا سیمانتیکی ،PF : فورمێ فونەتیکی ، PP : گرێیا بەند یان بەرناڤی ، V : کار، VP : گرێیا کاری ، t : شوپ، x : سەرە، ن: ناڤ T. : تاف ، Ɵ-Role: سێتارول

پێشەکی

پەیوەندیا سینتاکسێ ل گەل واتایێ ئێك ژ مژارێن رێزمانا سەردەمە. د تیورێن زمانی یێن جوداجودا ئەڤ پەیوەندیە ب شێوازێن جودا هاتیە شروڤەکرن.رێزمانا دەستهەلات و بەستنێ(GB) ژ ئەوان تیورێن رێزمانا نویە کو ب شێوەکێ زانستی ئەڤێ پەیوەندیێ د چارچوڤێ بنەمایێ پروژەسازدانێ(Projection

(Principle) رەنگڤەدانا ئەوان زانیاریێن سیمانتیکی د سینتاکسێدا چارەسەر دکەت و لقە تیورا سێتارۆل(ϴ-Role) ستراتیجیەتا ئەڤێ پەیوەندیێ دیاردکەت. تیورا سێتارۆل پەیوەندیا واتایی یا پرێدیکاتی(کار) ل گەل ئارگیومێنتان دیاردکەت، ئەڤەژی د بوارێ وەرگرتنا زمانانداگرنگیا خوە هەیە، هەروەسا دهێتەپێشنازکرن کو ئەڤ پێزانینێن واتایی د فەرهەنگێدا د پێدڤی وگرنگ بن(هەر وەکو پێزانینێن کاتیگوری). ئەم گریمانەدکەین کو ب رێیا لقەتیورا سێتارۆل ئارمانجا ڤەکولینێ بو بدەستڤەهینانا بەرسڤا ئەڤان پرسیاران بدەستڤەبینین:

1-ئایا گرنگترین رولێن واتایی یێن کار دبەخشیتە ئارگیومێنتان کیژکن؟

2- ئارێشێن دەستنیشانکرنا رولێن واتایی یێن ئارگیومێنتان چنە و چەوا چارەسەربکەین؟

3- کیژ جورێ کاری کیژ رولێ واتایی دبەخشیت؟

4- ئایا سیستەمێ دوخی د بەهدینیێدا کارتێکرنێ ل دەستنیشانکرنا رولێن واتایی یێن ئارگیومێنتان دکەت؟

د ژێدەرێن کوردیدا چەند نامێن ئەکادیمی ئاماژە ب چەند رولێن واتایی هاتیەکرن کو ب شێوەکێ تێر و تەسەل نەبوینە. هەروەسا رولێن واتایی یێن ئارگیومێنتان ل گەل رولێن سیمانتیکی یێن سەرباران(هەڤالکار) ژ ئێك نەهاتینە جوداکرن، ئەگەرێ ئەڤێ چەندێ ژی ئەو بوویە کو ئەڤ بابەتە د چارچوڤێ هندەك بابەتێن دیتردا هاتیە باسکرن و ئێك ژ ئەوان بابەتێن رێزمانیە یێن چ لێکولینێن تایبەت بو نەهاتینە تەرخانکرن.

ئارمانجا ڤەکولینێ ئەوە رولێن واتایی یێن تایبەت ب ئارگیومێنتانڤە دیاربکەت، بو ئەڤێ مەرەمێ ئەم دێ د تەوەرێ ئێکێدا بەحسی پێکهاتا ئارگیومێنتی یا کاری کەین و د تەرەوێ دوێدا کورتیەکێ ل سەر بنەمایێن تیورا سێتارول(ϴ-Role) شلوڤەکەین داکو بشێین باسی چەواییا پێدانا رولێن واتاییێن ئارگیومێنتێن بکەر و تمامکەران بکەین د تەوەرێ سێییدا، ب رێیا دەستنیشانکرنا جورێن کاری ژ لایێ واتاییڤە بو زانینا جورێ رولێ واتایی یێ هەر جورەکێ کاری دبەخشیت و چارەسەرکرنا دەستنیشانکرنا ئەڤان رولان.

1- <u>کار و ئارگیومێنتێن کاری:</u>

کار بو دەربرینێ ژ رودانەکێ یان بارەکێ تایبەت پێدڤی ب ژمارەکا پشکدارانە، دبێژنە ئەڤان پشکداران (ئارگیومێنت/Argument) [بنێرە: [Haegman,L. & Gueron,J.,1999:25 ئانکو کاری پێکهاتا ئارگیومێنتی هەیە[Ibid:25]. هندەك کار بتنێ پێدڤی ب پشکدارەکی هەیە و هندەك کارێن دی پێدڤی ب پتر ژ پشکدارەکی هەیە. کار ژ لایێ پێکهاتا ئارگیومێنتیڤە بو سێ جوران دهێنە پولین کرن:

1-کارێن ئێك ئارگیومێنتی: ئەو کارن یێن بتنێ پێدڤی ب ئێك ئارگیومێنت دبن کو ب شێوێ گرێیا ناڤی دەردکەڤن و نواندنا بکەری دکەن، بو نمونە:

-ئازاد رەڤی.

-جوان گرنژی.

کارێن (رەڤی/ گرنژی) پێدڤی ب ئێك ئارگیومێنت هەنە کو ئەنجامدەرن (کارا/ ئەیجێنت) و ل بەری کاری دهێن.

2-کارێن دوو ئارگیومێنتی: ئەو کارن یێن پێدڤی ب دوو ئارگیومێنتان(پشکداران) هەین، ئارگیومێنتا ئێکێ ب شێوێ گرێیا ناڤی دەردکەڤیت و جهێ بکەرێ رستێ دگریت، ئارگیومێنتا دوێ دکەڤیتە ژێر کارتێکرنا کاری و ئەو گرێیا ناڤی یا نواندنا وێ دکەت؛ دبیتە تمامکەرێ(بەرکار)

كارێ ڕستێ و ل بەری كاری دهێت، بو نمونە :

-نەوزادی زەڤی ئاڤدا.

كارێ (ئاڤدا) پێدڤی ب دوو ئارگیومێنتان هەیە، ئارگیومێنتا ئێكێ (نەوزاد) ب شێوێ گرێیا ناڤی دەركەڤتیە و رولێ ئەنجامدەرێ كاری (كارا / ئەیجێنت) نواندیە و دبیتە بكەرێ ڕستێ، ئارگیومێنتا دوێ (زەڤی) رولێ (بابەت) گێڕایە، دكەڤیتە ژێر كارتێكرنا كاری و دبیتە بەركارێ ڕستێ.

3-كارێن سێ ئارگیومێنتی: ئەو كارن یێن پێدڤی ب سێ ئارگیومێنتان (پشكداران) هەین، ئارگیومێنتا ئێكێ و دوێ د زوربەی زمانان‌دا ب شێوێ گرێیا ناڤی دەردكەڤن و دبنە بكەر و بەركارێ ڕستێ و د كوردییێدا ل بەری كاری دهێن، بەلێ ئارگیومێنتا سێیێ ل دوڤ تایبەتمەندیا هەر زمانەكی ڕادوەستیت كا ئایا ب شێوێ گرێیا ناڤیە یان هەر جورەكێ دی یێ گرێیێ، بو نمونە د ڕێزمانا زمانێ ئینگلیزیدا، دشیاندایە ئارگیومێنتا سێیێ یا كارێ (gave) وەك گرێیا ناڤی دەركەڤیت یان وەك گرێیا بەرناڤی، بەلێ ڕێزمانا زمانێ كوردی رێ نادەت ئارگیومێنتا سێیێ ب شێوێ گرێیا ناڤی دەركەڤت، بەلكو ب شێوێ گرێیەكا بەرناڤی (PP) دەردكەڤت و دكەڤیتە بەری یان پشتی كاری. بو نمونە :

-منNP دیاری NP دانە قوتابیانPP.

ئارگیومێنتا ئێكێ (من) كو رولێ كارای (Agent) دبینیت، ب شێوێ گرێیا ناڤی دەركەڤتیە و دبیتە بكەرێ ڕستێ. ئارگیومێنتا دوێ (دیاری) رولێ بابەت(theme)ی دبینیت، گرێیا ناڤیە و نواندنا بەركارێ رستێ دكەت. ئارگیومێنتا سێیێ ب شێوێ گرێیا بەرناڤی دەركەڤتیە و رولێ وەرگری(سودمەند)ی دیتیە.

ب ئەڤی رەنگی هندەك كار دشێن هەتا سێ ئارگیومێنتان وەرگرن، وەكو (دان، ستاندن، وەرگرتن، ...هتد.). سەربار و دیاركەرێن ب ئارەزوو ب هیچ رەنگەكی نابنە ئارگیومێنت.

1- <u>تیورا سێتارول(ϴ-role)</u>:

مودێلەكا ڕێزمانیە، گرنگیێ ددەتە پەیوەندیا واتایی دناڤبەرا پرێدیكات (گوزارە - كار)ی و ئارگیومێنتێن كاری. سێتارول كومەكا رولێن واتایینە، گرێدایینە ب جهێ ئارگیومێنتانڤە. (Chomsky) د كتێبا (Lectures on Government and Binding)دا دیار دكەت كو هەر ئارگیومێنتەكا كاری رولەكێ واتایی هەیە ، بو نمونە:

-*نەسرینێ خوارن خوار قوتابی.

گرێیا (قوتابی) چ رولێن واتایی نینن، ژبەر ئەڤێ چەندێ ڕستەكا نەڕێزمانی بەرهەمهینایە، چونكی هەر گرێیەكا ناڤی(NP) یا ئارگیومێنت، پێدڤیە رولێ واتایی هەبیت.

چومسكی ل دەستپێكا تیورا خوە گرنگی ب واتایێ نەدایە، ئەڤەژی بویە ئەگەرێ رەخنەیەكا توند بەرامبەر تیورا چومسكی، لەورا چەند هەول هاتنەدان بو گرنگیدان ب واتایێ بو شلوڤەكرنا دیاردێن زمانی، (Chomsky) د كتێبا (Lectures on Government and Binding)دا ل سالا 1981ێ بەحسی تیورا رولێن واتایی((ϴ-Role))كریە و دیاردكەت كو (تایبەتمەندیێن سیمانتیكی یێن وشێ د فەرهەنگێدا (فەرهەنگا مێشكی یا ئاخفتنكەرێ زمانی) دهێنەدەستەبەركرن. ژمارا ئارگیومێنتێن كاری و جورێ رولێ واتایی یێ هەر ئارگیومێنتەكی د ئاستێ ژناڤدا(DS) یێ زمانی دیاردبیت.)[Chomsky,1981:43]

كو ئاستەكێ ئەبستراكتە و د مەژیێ مروڤیدایە.

هژمارەكا زور یا رولێن واتایی هاتینەدەستنیشانكرن ژلایێ هژمارەكا زمانڤانانڤە، بو نمونە(Fillmore) ل سالا 1968ێ ئەڤ رولێن واتایی ب ناڤێ (دوخ) بناڤكرینە، وەكو (دوخێ كارای، دوخێ ئامێری، دوخێ كارلێكری، دوخێ ئەنجام، دوخێ جهی، دوخێ باسی)[Fillmore,1968:23-24].هەروەسا گەلەكێن دی وەكو (Haegman و Ray Jackendoff و Gruber وRadfor)[بنێرە: [Kasper,S.,2008:85-113 . بو نمونە(Radford) حەفت رولێن واتایی دەستنیشانكرینە(بابەت، كارا، هەستپێكەر، جهـ، ئارمانج، ژێدەر، ئامێر)[Radford, 2004:251] بەلێ (Haegman) هەشت رول دەستنیشانكرینە:(كارا، كارلێكری، بابەت، هەستپێكەر، وەرگر/سودمەند، ئارمانج، ژێدەر، جهـ) [Haegman,L.,1994:49-50]

هەروەسا هندەك رول ب ناڤێن جودا هاتینەنیاسین كو گەلەك جاران بویە ئەگەرێ تێكهەلبون و نەتێگەهشتنێ و هندەك ژ لایێ واتاییڤە گەلەك دنێزیكن، وەكو رولێ (بابەت) و (كارلێكری) یان رولێ (وەرگر)ی و (ئارمانج)ێ یان (وەرگر) و (جهی) ئانكو ((زمانەوانەكان تا ئێستاش لە سەر چەندێتی و چونیەتی ناونانی ئەو ڕۆڵە واتاییانە ڕێك ناكەون)) [حاتەم ولیا،2006: 34] ئەم دێ ب شێوەكێ زانستی ئەڤان رولان ژێك ڤاڤێرین و ئەو رولێن سەرەكی د ڕستا زمانێ كوردیدا هەلبژێرین.

هەژی گوتنێیە، مەرج نینە ئارگیومێنتێن كاری ئەوان هەمی رولێن واتایی وەرگریت ئەوێن زمانڤانان دیاركرین. دێ ب درێژی ل سەر ئەوان رولێن واتایی یێن تایبەت ب ئارگیومێنتێن كاریڤە ڤەكولین و ب گشتی ئەوان رولێن سەرەكی یێن ژلایێ كاریڤە دهێن بەخشین بو ئارگیومێنتان دیاركەین.

ل دوڤ دابەشكرنا (Radford)ی، ئەڤ رولە هاتینەدەستنیشانكرن:

1-كارا (ئەیجێنت- Agent): ئەو كەسێ دەستپێشخەر بو ئەنجامدانا كارەكی ب دەستێن خو و ب حەزا خو. [Haegman,L.,1994:49]

2-بابەت(Theme): ئەو كەس یان ئەو تشتێ كاریگەر دبیت ب كاری. [Ibid:49]

3-هەستپێكەر(Experiencer): ئەو ئارگیومێنتا كو هەست ب هندەك بارێن تایبەت(سایكولوجی) بكەت ئەوێن ژلایێ گوزارەیڤە دهێنەدەربرین. [Ibid:49]

4-ئارمانج(Goal): ئەو ئارگیومێنتە یا ئاراستێ كاری بو وی لای ، ئاراستە یان ئارمانج دبیت لڤینەكا ئەبستراكت بیت.[Carnie,2006:219]

5-ژێدەر(Source): ئەو ئارگیومێنتا كو ئاراستێ ڕوودانێ یان بویەرێ ژ وێرێ دەستپێدكەت.[Ibid:220]

6-ئامێر(Instrument): ئەو گرێیێن ناڤی كو بێهوش و بێگیانن و دبنە هوكارێ ئەنجامدانا كاری.(یوسف شریف،1990: 9)

7-جهـ (Location): جهێ ڕوودانەكی یان بارەكی دەردبڕیت كو ژ لایێ گوزارەیڤە هاتیەڕوودان.

ل دوڤ دابەشكرنا (Haegman)ی رولێ (ئامێر)ی باس نەكریە، بەلێ رولێ (كارلێكری)و(وەرگر/سودمەند) زێدەكرینە (1).

8-كارلێكری(Patient): ئەو كەسێ یان ئەو تشتێ ل ژێر كارتێكرنا كاری ب رێیا

گوزارەی(پریدیكات-predicate)[
[Haegman,L.,1994:49
9-سودمەند(وەرگر- Benefactive): ئەو كيانێ سودمەند دبيت ب كارەكی ژ لایێ گوزارەيڤە. [Ibid:51]

د ژێدەرێن كورديدا چەند رولێن واتايی هاتينە باسكرن، بو نمونە (يوسف شريف) رولێن (كارا،ئامێر، كاتێكراو، هەواڵدان، باس،شوێن، ئامانج، سەرچاوە، سوودمەند، كات، هاورێيەتی، ڕێڕەو) باس كرينە [بنێرە: يوسف شريف،1990: 9-21] و (سەباح ڕەشيد) باسی رولێن (كارا، بابەت، شوێن، ئامانج، پێوەر و بڕ، ئەزموونكار، وەرگر، سەرچاوە، ئامێر، هێز، سوودمەند، ڕێڕەو،...) كريە. [سەباح ڕەشيد، 2009: 123-128]. هەروەسا د گوڤەرا بەهدينيدا (سانيا جەبار) رولێن واتايی (كارا، كارلێكری، هەستپێكەر، وەرگر/ئامانج، سەرچاوە، جھـ، ئامراز) باسكرينە [بنێرە: سانيا جەبار،2013: 27]. (ڤيان ابراهيم) رولێن واتايی (كارا،ئامێر، كارلێكری،وەرگر، ژێدەر، جھـ، هەستپێكەر)باسكرينە[ڤيان ابراهيم،2015 : 18-19]. ب ئەڤی رەنگی جوداهيەكا بەرچاڤ د ژمارە و ناڤلێكرنا رولێن واتايی د ژێدەرێن بيانی و كورديدا دهێنەديتن.

دەستنيشانكرنا رولێ واتايی يێ ئارگيومێنتان ئەركەكێ ب ساناهی نينە [Haegman,L. & Gueron,J.,1999:25]

بو نمونە د ڕستا (- شڤانی پارە دانە برايێ خو.)دا ئارگيومێنتا (شڤان) وەك ئەنجامدەرێ كاری (كارا)يە و دبيت وەكو (ژێدەر) بهێتەدەستنيشانكرن، بەلێ ل دوڤ پيڤەرێ سێتارول(Ѳ-Criterion)ی، نابيت ئارگيومێنتەك دوو رولێن واتايی وەرگريت و بەروڤاژی. ئانكو پەيوەنديا ئارگيومێنتان ل گەل ژمارا رولێن واتايی پەيوەنديەكا سەربسەرە(ئێك ب ئێكە)، پێدڤيە هەر ئارگيومێنتەكی رولەكێ واتايی هەبيت. ئەڤ پروسە د چارچوڤێ پيڤەرێ سێتايێدا(Ѳ-Criterion) دهێتەجێبەجێكرن،(پيڤەرێ سێتايێ پەيوەنديا دناڤبەرا ژمارە و جورێ ئارگيومێنتی و بازنێ سێتايێدا دياردكەت[Carnie,2002:223]): ب ئەڤی رەنگی:

1-هەر ئارگيومێنتەك بتنێ ئێك رولێ سێتايێ وەردگريت.

2-هەر رولەكێ سێتايێ بو ئێك ئارگيومێنت دهێتەدان. [Haegman,L. & Gueron,J.,1999:27]

پێكهاتا ئارگيومێنتی يا كارێ (دان) سێ ئارگيومێنتان دخوازيت، ئارگيومێنتا ئێكێ ل دويڤ پێزانينێن سيمانتيكی وەك هەر كارەكێ دی يێ تێپەرێ رووداو گەهين گەرەكە ئەنجامدەرێ ڤی كاری بيت، ئانكو رولێ كارپێرابونێ (كارا- Agent)ئەنجام بدەت، لەوڕا رولێ كارای دێ بو هێتەدان، چونكی كار دەربڕينێ ژ ئەڤی ئەركی دكەت و (پێدڤيە پێزانينێن لێكسيكی د سينتاكسێدا بهێنە پروژەسازدان) [Cook,V.J.,1996:169] ئەو رولێ واتايی يێ بكەری(د ئەڤێ ڕستێدا) پێدڤيە (كارايی) بيت نەكو (ژێدەر).

پروسا دياركرنا رولێن واتايی ژ لايێ كاريڤە ب (نيشانا سێتايێ θ- marking) دهێتەنياسين[Chomsky,N.,1981:37-38]. بو نمونە كارێ (خوار) پێدڤی ب دوو ئارگيومێنتانە، ئارگيومێنتا ئێكێ كارێ خوارنێ ئەنجامددەت، ئانكو كارايە(Agent) و ئارگيومێنتا دوێ ڤ بەر كارێ خوارنێ دكەڤيت، ئانكو دبيتە (كارلێكری) يان (بابەت)، ب ئەڤی رەنگی ب رێيا نيشانا سێتايێ دهێتەنواندن:

خوارن < كارا ، كارلێكری(بابەت) >
ئەڤ پێزانينێن سيمانتيكی ل سەر كاری

ئەڤ پێزانینێن سیمانتیکی ل سەر کاری د چوارچوڤێ بازنێ سێتاییدا دهێنەپولینکرن کو ب ئەڤێ رەنگێ ل خوارێ، هەر کارەکی بازنەك هەیە و تێدا ژمارە و جورێ رولێ واتایی یێ ئارگیومێنتان دهێتەدەستنیشانکرن:

کارێ (رەڤی) ئێك ئارگیومێنت هەیە، ب ڤی رەنگی:

-دزیکەر رەڤی.

رەڤی < کارا>

بەلێ کارێ (وەرکر) سێ ئارگیومێنت هەنە، ب ڤی شێوەی:

وەرکر: وی بەرەك د ئازادی وەردکر.

وەرکر: <کارا ، بابەت، وەرگر >

بازنێ سێتایێ (Theta gride) دو پێزانینان دیاردکەت، هەلبژارتنا سیمانتیکی (S-Selection) و هەلبژارتنا کاتیگوری(C-Selection) [Chomsky,1981:37-38]،

جوداهی دناڤبەرا هەلبژارتنا سیمانتیکی (پێکهاتا ئەرگیومێنتی) و د ناڤبەرا هەلبژارتنا کاتیگوریدا(لقەکاتیگوری) هەیە.

لقەکاتیگوری ئاماژێ ب بکەری نادەت، ل سەر وی بنەمای کو هەر کارەك دشێت یان پێدڤیە بکەر هەبیت[Haegman,L. & Gueron,J.,1999:28]ئانکو کار ناهێتەپولینکرن ل سەر بنەمایێ وێ چەندێ کا ئایا پێدڤیاتی ب بکەری هەیە یان نە؟ (هەبونا بکەری نەسیمایەکێ جوداکەرە بو کاری [Van Valin,JR.,2001:158] ژبەر ڤێ لقەکاتیگوری گرنگیێ ددەتە تمامکەرێن کاری و ژمارە و جورێ تمامکەران. بو نمونە کارێ (کەلاند) ئێك تمامکەری وەردگریت: (- زینێ هێك کەلاندن.)

بەلێ کارێ(هلاند) دوو تمامکەران وەردگریت: (- من پاریێ خو د تەحینێ هلاند.) [بنێرە: ڤیان ئیبراهیم،2017 :211]

(Radford) دیاردکەت کو یەکەیێن فەرهەنگی بکێمیڤە سێ جورێن پێزانینێن تایبەت پێدڤینە وەکو پێزانینێن کاتیگوری و لقە کاتیگوری و سیمایێن هەلبژاردنێ، سەرەرای ئەڤان پێزانینان پێشنیاز دکەت کو پێزانینا چوارێ ژی یا پێدڤیە و دبێژنێ پێزانینێن ثیماتیکی(Thematic Information [Radford,A.,1988: 372]

ب بوچونا (Edwin Williams) (1981) یەکەیێن فەرهەنگی سیمایێن پێکهاتا ئەرگیومێنتی هەنە، ئەڤە وەدکەت کو هەر ئارگیومێنتەکا گوزارەی(پرێدیکات) رولەکێ واتایی یێ رێکخستی بگێریت[Ibid:382]. بو نمونە:

کارێ(give) سیمایێن کاتیگوری : [+V, -N]

پێکهاتا ئەرگیومێنتی یا کارێ(give): (کارا ، بابەت ، ئارمانج) ل دوڤ یاسایێن (Williams)ی هەر رولەکێ واتایی نواندنا وێ ب جورەکێ گرێیێ دهێتەئەنجامدان، ب ئەڤێ رەنگی:

(i)بابەت (NP)

(ii)ئارمانج (PPto , NP)

یاسایێ(i) بو مە دیار دکەت کو ئەو ئەرگیومێنتا رولێ بابەتی وەردگریت؛ ب شێوێ گرێیا ناڤی دەردکەڤیت. یاسایێ (ii) دیاردکەت کو ئەو ئەرگیومێنتا رولێ ئارمانج وەردگریت؛ دشیاندایە ب شێوێ گرێیا ناڤی یا رووت دەرکەڤیت یان ب شێوێ گرێیا بەرناڤی (PP) ئەوا سەرەیێ وێ (to). وەکو:

.a)- John will give <u>the book</u> [<u>to Mary]</u>
Theme Goal

.b)- John will give [<u>Mary</u>] <u>the book</u>]
Ibid:382 [Goal Theme

بەلێ کارێ (دان) د بەهدینیێدا ب ڤی رەنگیە:

(i) بابەت (NP)
(ii) وەرگر (PP)
ئانكو ئارگيومێنتا (بابەت)ى ب شێوێ گرێيا ناڤى دەردكەڤيت، بەلێ ئارگيومێنتا (وەرگر)ى ب شێوێ گرێيا بەرناڤى دەردكەڤيت. وەكو :

- من گوڤار دانە زاناى.
- بابەت وەرگر

3- چەواييا پێدانا رولێن واتايێن ئارگيومێنتان:

هندەك كار جورێن جودايێن بكەرى و بەركارى هەلدبژێرن، هندەك كار بكەرێ زيندى وەردگرن و هندەك بكەرێ نەزيندى و هندەك كار بەركارى وەردگرن بەلێ هندەك نەشێن بەركارى وەرگرن.چومسكى د كتێبا (Lectures on Government and Binding) دياردكەت كو هەمى لاڕستا بكەر يێ هەى ل ژێر پروژێ مەزنكرى(Projection Principle(EPP)) Extended [Lasnik,H & others,2000:134] (

چومسكى (بكەر)ى وەكو ئارگيومێنتا ژدەرڤە (Internal Argument) دايەنياسين و تمامكەر يان بەركار وەكو ئارگيومێنتا ژناڤدا (External Argument) دايەنياسين. بو شروڤەكرنا چەواييا پێدانا رولێ واتايى يێ ئارگيومێنتان د ناڤ ڕستێدا ژ لايێ كاريڤە ، پێدڤيە پەنايێ بەينەبەر ياسايێن گرێيێ د لقەتيورا (X-bar)ێ، چونكى لێكدانا ئارگيومێنتان د گرێيێدا ب ڕێيا ئەڤێ تيورێ دهێتەئەنجامدان و هەر ئارگيومێنتەكێ رولێ واتايى هەبيت، جهێ خو د دارئاسايێدا دكەت و ئەو جهـ دبنە جهێن ئارگيومێنتى(ئانكو پروژەيەكى پێكدهينن).

3-1-رولێ واتايى يێ ئارگيومێنتا تمامكەرى:

بو پێدانا رولێ واتايى يێ ئارگيومێنتا ژناڤدا (تمامكەرى)، چومسكى دياردكەت كو تمامكەر ئێكسەر رولێ واتايى ژسەرەيێ كارى وەردگريت، چونكى ل دوڤ بنەمايێ نێزيكيا جهى (مەرجێ خوشكينيێ- The sisterhood Condition) تمامكەر دبيتە خوشك بو سەرەيێ كارى. ئەڤ مەرجە نەبتنێ بو مە دياردكەت كا بوچى تمامكەر يێ نێزيكە ژ ئەوى سەرەيێ رولێ واتايى پێرا دبەخشيت؛ بەلكو دياردكەت كو بتنێ كار دشێت رولێن واتايى يێن لبەردەست بو دەستنيشانبكەت. د چارچوڤێ گرێيا (V)دا بتنێ كار زالبونێ ل سەر تمامكەرى دكەت.[Cook;V.J.& Newson;M.,2007:83] بو نمونە:

- ئازادى ترومبێلەك كڕى.
- ماموستاى وانە شروڤەكر.
- رێوانى ئەم برينە گەشتەكێ.

د ڕستێن سەريدا، كارێ(كڕى) و (شروڤەكر) رولێ (بابەتى-theme) دبەخشيتە ئارگيومێنتا خو يا ژناڤدا ب ڕێيا پەيوەنديا وەچەئاراستەكرنێ (C.Command) ئانكو كار كو سەرەيە دەستهەلاتێ ل سەر خوشكێ دكەت، بەلێ كارێ (بر) رولێ (كارلێكرى) بەخشيە ئارگيومێنتا (ئەم).

زوربەى جاران رولێ واتايى يێ تمامكەرى (كارلێكرى- Patient) يان (بابەت-theme)ە، هەر چەندە زور جاران ئەڤ هەردوو رولە وەكو ئێك رول دهێنەتەماشاكرن؛ بەلێ ب بوچونا هندەك زمانڤانان جوداهيا وان گرێدايە ب سيمايێن واتاييڤە، بەهرا پتر (كارلێكرى) سيمايێ (+مروڤ) وەردگريت و (بابەت) سيمايێ(- مروڤ)، هەرچەندە ئەڤ پيڤەرژى سەداسەد نينە. [بنێرە: Yule,G.,2006:103] بو زانينا ڕاستيا ئەڤێ چەندێ، پێدڤيە ڤەكولينێ ل سەر رولێ (كارلێكرى) و (بابەت)ى ل هەمى

جهان (جهێ تمامکەری و جهێ سپێسیفایەری) بکەین و پاشی ئەنجام دێ بو مە دیاربن، ب ئەڤی ڕەنگی:

-ل جهێ تمامکەری(بەرکاری):

- من نازدار خەملاند. (+زیندی) کارلێکری
- من ترومبێل خەملاند. (- زیندی) بابەت
- ل جهێ سپێسیفایەری(بکەری):
- زانا کەڤت. زانا (+زیندی) کارلێکری
- فروکە کەڤت. (- زیندی) بابەت

ب ئەڤێ چەندێ بو مە دیاردبیت کو ئەڤ سیمایێ واتایی(+زیندی) و (-زیندی) کارتێکرنێ ل رولێ واتایی دکەت، بەلێ چ کارتێکرنێ ل ڕێزمانیبونا ڕستێ ناکەت.

هندەك كاران پێدڤی ب دوو تمامکەران هەیە، بەلێ تمامکەرێن دوێ ب شێوێ گرێیا بەرناڤی دەردکەڤن، کار نەشێت رولێ واتایی پێرا ببەخشیت، چونکی سەرەیێ گرێیا بەرناڤی ب ئەڤی ئەرکی ڕادبیت، ژبەرکو بەرناڤ ژی وەکو کاری دشێت رولێ واتایی و دوخی ببەخشێت. بو نمونە:

- کاروانی نامەك بو هەڤالی هنارت.

د گرێیا(بو هەڤالی)دا ناڤێ (هەڤال) رولێ واتایی ژ بەرناڤێ(بو) وەرگرتیە کو رولێ (وەرگر)یە. ب ئەڤی ڕەنگی بەرناڤ دبنە بەندکەر د ڕێیا کاریدا بو پێدانا رولێ واتایی، بەلێ بازنێ سێتایێ یێ ئەڤی کاری ئارگیومێنتا (وەرگر)ی دخوازیت. هەروەسا د ڕستێن خوارێدا:

- مە کەلوپەل$_1$ ژ ئازادی$_2$ وەرگرتن.
- ئەوان باج$_1$ ژ خەلکی$_2$ ستاند.
- وێ چکلێت$_1$ دانە بچویکا(ن)$_2$.

تمامکەرێن ئێکێ1 (کەلوپەل، باج، چکلێت) رولێ (بابەت)ی وەرگرتیە. تمامکەرێن دوێ رولێن جودا وەرگرتینە، (ئازادی، خەلکی) رولێ واتایی یێ (ژێدەر)ی ژ بەرناڤێ (ژ) وەرگرتیە. تمامکەرێ(بچویکا) رولێ (وەرگر)ی وەرگرتیە.

کارێ (کر) د هندەك ڕستاندا دو تمامکەران وەردگریت، بو نمونە:

أ- سەروکی هوین$_1$ کرنە مروڤ $_2$.

- ئەوان باژێر$_1$ یێ کریە بەهەشت$_2$.

ب- ئەم دێ ئاڤێ$_1$ کەینە جەرکی$_2$.

- نازدارێ گرار$_1$ کرە سێنیکێ$_2$.

د ئەڤان ڕستێن(أ)دا کارێ (کر) ب واتایا گوهوڕینا بارەکی بو بارەکێ دی هاتیە، تمامکەرێن (هوین، باژێر) رولێن (کارلێکری، بابەت)ی وەرگرتینە. تمامکەرێن دوێ (مروڤ) و (بەهەشت) رولێ (ئارمانج)ی.

د رستێن (ب)دا کارێ (کر) رولێ واتایی یێ (بابەت) بەخشیە تمامکەرێن(ئاڤ/گرار) و تمامکەرێن دوێ (جەرکی)و (سێنیکێ) رولێ (جهی) وەرگرتیە.

ب ئەڤی ڕەنگی بو مە دیاردبیت رولێن واتایی (وەرگر، ژێدەر، ئارمانج، جهـ) ل جهێ ئارگیومێنتا ب شێوێ گرێیا بەرناڤی دهێت.

هەروەسا کار رولێ (کارلێکری) و(بابەت)ی دبەخشیتە ئارگیومێنتا ژناڤدا، بەلێ ئەڤ هەر دو رولە تایبەت نینن ب ئەرکێ ڕێزمانی یێ (بەرکاری)ڤە، بەلکو ل جهێ سپێسیفایەری(بکەری) ژی دهێت ل گەل هندەک جورێن کاری.

ئەگەر لایەنێ دوخی یێ ئارگیومێنتان وەرگرین؛ د ڕێزمانا (GB)دا پەیوەندیەکا موکم دناڤبەرا رولێن واتایی و پێدانا دوخێ

گرێیا ناڤی هەیە و پارزنەرێ دوخی هەر گرێیەکا ناڤی یا بێ دوخ دپارزنیت، چونکی هەر گرێیەکا ناڤی رولێ واتایی وەرنەگریت، دوخ پێ ناهێتەدان. د رستێن سەریدا تمامکەرێ ئێکێ یێ کاری د تافێ بوریدا (ژبەرکو سیستەمێ ئێرگەتیڤیە) دوخێ نومینێتڤ(راستەوخو) وەرگرتیە:(- من نازدار خەملاند.)، بەلێ د تافێ نهو و دهێتدا (-ئەز دێ نازدارێ خەملینم.)تمامکەرێ ئێکێ دوخێ تیان وەرگرتیە کو د هەردو رستەیاندا هەمان رولێ واتایی (کارلێکری) هەیە. ئەڤەژی بو مە دیاردکەت کو رولێ واتایی یێ تمامکەری کارتێکرنێ ل گوهورینا دوخێ ئارگیومێنتان ناکەت د گوڤەرا بەهدینیدا.

دەربارەی تمامکەرێ دوێ یێ کاری ئەوێ رولێ واتایی یێ (ئارمانج)دبینیت، دێ بینین هەمی جاران د دوخێ نومینێتڤ(راستەوخو)دا دەردکەڤن((- سەروکی هوین$_1$ کرنە مروڤ$_2$.) و (- ئەوان باژێر$_1$ یێ کریە بەهەشت$_2$.))، بەلێ ئەو گرێیێن رولێن(ژێدەر، وەرگر، جهـ)ی وەردگرن، د دوخێ تیاندا دەردکەڤن: (- ئەوان باج$_1$ ژ خەلکی$_2$ ستاند.)، (- وێ چکلێت$_1$ دانە بچویکان$_2$.)، (- ئەم دێ ئاڤێ$_1$کەینە جەرکی$_2$.) ل ڤێرێ بو مە دیاردبیت دوخێ گرێیا ناڤێ کارتێکرنێ ل دەستنیشانکرنا رولێ واتایی یێ وێ گرێیێ دکەت کا ئایا رولێ (ئارمانج)ە یان (جهـ)یە، بو نمونە د ئەڤان رستاندا:

أ- ئەم دێ ئاخێ کەینە جەرکی.

ب- ئەم دێ ئاخێ کەینە جەرک.

د رستا(أ)دا ئارگیومێنتا (جەرکی) رولێ واتایی (جهـ)ی وەرگرتیە، بەلێ د رستا (ب)دا ئارگیومێنتا (جەرک) رولێ واتایی (ئارمانج) وەرگرتیە. ئەڤ خالا دوخی دبیتە ئەگەرێ جوداکرنا هەردو رولێن(ئارمانج) و (جهـ).

3-2- رولێ واتایی یێ ئارگیومێنتا ژدەرڤە:

دەربارەی رولێ واتایی یێ ئارگیومێنتا ژدەرڤە(بکەری)، ئەم گریمانەدکەین کو ئەو ئارگیومێنتا ل جهێ سپێسیفایەری دهێت؛ رولێن جوداجودا هەبن ل دوڤ جورێ کاری ژلایێ واتایێڤە. بو نمونە بنێرە ئەڤان ڕستەیان:

(أ) ئاداری کێکەك چێکر.

(ب) کاوەی دەنگوباسێن خوش بهیستن.

(ت) قوتابی هاتەسزادان.

(پ) ئازادێ دترسیت.

...هتد.

بکەر د ئەڤان نمونەیاندا رولێن جوداجودا هەنە، ئەڤەژی بو جورێ ئەوی کاری ڤەدگەریت، ئەوێ ل گەل دهێت. د ڕستا (أ)دا رولێ (کارا- ئەیجنت) پێرا هاتیەدان. د (ب)دا رولێ (هەستپێکەر)ی پێرا هاتیەدان. د(ت)دا رولێ واتایی(کارلێکری) پێ هاتیەدان، د (پ)دا رولێ (هەستپێکەر) پێرا هاتیەدان.

هەروەکو ژ ئەڤان نمونێن ل ژووری دیار دبیت کو ئەڤ رولێن واتاییێن جوداجودا بو ناڤەروکا واتایی یا کاری ڤەدگەریت، ژبەر ئەڤێ چەندێ ئەم پێشنیاز دکەین کو ژلایێ واتایێڤە چەند جورێن کاری هەنە. ئەم دێ هەولدەین ئەڤان جوران دەستنیشانبکەین و پروسا پێدانا رولێ واتایی یێ ئارگیومێنتا بکەری یێ هەرجورەکی ب هویری دیاربکەین:

1-کارێ تێپەر: ئەو کارێ ب کێمیڤە دوو ئارگیومێنتان وەردگریت، ئارگیومێنتا ژدەرڤە(بکەر) و ئارگیومێنتا ژناڤدا (تمامکەر). بو نمونە:

- شرینێ گول ئاڤدان.

- جوتيارى دزيكەر ديتن.

د نمونەيا ئێكێدا كارێ (ئاڤدا) رولێ (بابەت)ى دبەخشيتە(گول) و كارێ (ديت) رولێ (بابەت) دبەخشيتە(دزيكەر)ى، بەلێ رولێ بكەرێ (ئاڤدا) (كارا)يە، چونكى ژلايێ واتايێڤە كارێ (ئاڤدا) كارەكێ رووداو گەهينە و رولێ بكەرێ(ديتن) دبيتە(هەستپێكەر)، چونكى كارەكێ بارگەهينە. بو شلوڤەكرنا ئەڤان هەردوو جورێن كارێ تێپەر:

1-1-كارێن تێپەرێن رووداو گەهين: ئەو كارێن ب كێميڤە پێدڤى ب دوو ئارگيومێنتان هەى، ئارگيومێنتا ئێكێ رولێ واتايى يێ كاراى(Agent) وەردگريت و ئارگيومێنتا دوێ رولێ واتايى يێ كارلێكرى (يان بابە ت) وەردگريت. بو نمونە:

10-ئەو دێ گوڤارێ خوينت.

11-مەموى كەو فڕاند.

د ئەڤان نمونەياندا، كارێن(دێ خوينت، فڕاند) رووداو گەهينن، ئارگيومێنتێن (ئەو، مەموى) رولێ واتايى يێ كاراى وەرگرتيە و ئارگيومێنتێن (گوڤار، كەو) رولێ واتايى يێ (بابەت، كارلێكرى) وەرگرتيە.

د ئەڤان ڕستاندا، ئارگيومێنتێن (گوڤار، كەو) رولێ واتايى ژ سەرەيێ گرێيا كارى وەردگريت ل دوڤ بنەمايێ وەچە ئاراستەكرنێ(C-Command) ل ژێر نودێ(VP)، بەلێ سپێسيفايەر (بكەر) دورترە ژ تەمامكەرى بو كارى، لەورا وەچەئاراستەكرنێ ل سەر ناكەت، ب ڤى شێوەى:

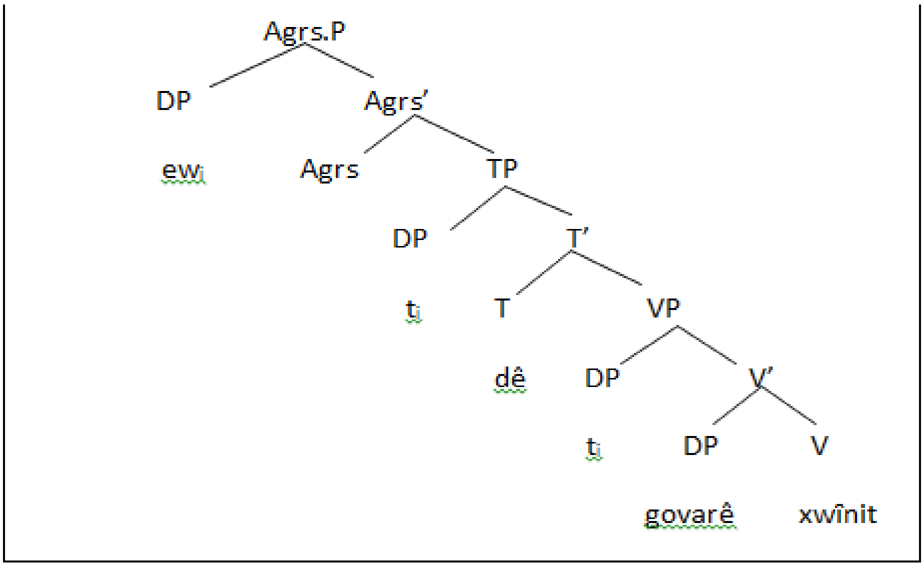

هەر وەكو د ڤێ نمونێدا دياردبيت كو كار نەشێت ب رێيا وەچەئاراستەكرنێ رولێ واتايى ببەخشيتە ئارگيومێنتا ژدەرڤە(External Argument)، بو ئەڤێ چەندێ (Chomsky) دياركريە كو رولێ واتايى يێ بكەرى (ئارگيومێنتا ژدەرڤە) ژ ئەنجامێ لێكدانێ پەيدا دبيت، سەرەيێ كارى رولێ واتايى ددەتە تەمامكەرى و هەردوو پێكڤە رولێ واتايى يێ سپێسيفايەرى دەستنيشان دكەن ل ژێر نودێ(VP) .[Chomsky,1986:59-60]. ئەڤەژى دياردكەت كا بوچى تەمامكەر و بكەر وەكو دوو ئارگيومێنتێن جودا دهێنەدەستنيشانكرن، بكەر وەكو

ئارگیومێنتا ژدەرڤە(External Argument) و تمامکەر وەکو ئارگیومێنتا ژناڤدا(Internal Argument). بەلێ (Radford) دیاردکەت کو (د ئەڤان جورێن کارێ تێپەردا) کارێ سڤك[i] (vP) رولێ واتایی یێ ئارگیومێنتا دەرڤە دەستنیشاندکەت. [Radford,2004:356]

بو نمونە:

-ئازادی پەنجەر شکاند.

-گژلوکێ جام دەرزاند.

-چەکوچی تبلا من بریندارکر.

گرێیا (ئازادی) رولێ کارای وەرگرتیە کو سیمایێ(+زیندی) هەیە، بەلێ گرێیێن (گژلوکێ، چەکوچی) سیمایێ (- زیندی) کو ب بوچونا (Cook & Newson) پێدڤیە ئەڤ جورە بکەرە رولێ (ئامێر)ی بگێرن[Cook & Newson,2007:82]، چونکی ژلایێ واتاییڤە نەزیندیە کو کارەکێ ب شیان و ڤیانا خو بکەت.

د زمانێ کوردیدا (گوڤەرا بەهدینی) رولێ (ئامێر) ب رێیا گرێیا بەرناڤی(بەند) دهێتەدەربڕین، وەکو: - من دەرگەهـ ب کلیلێ داخست.

- ئەوی خانیەک ب بەران دروستکر.

گرێیا (کلیلێ) و (بەران)رولێ ئامیری وەرگرتینە.

ژبەرکو کارێ سڤك د ڤان نمونێن کارێ تێپەردا هەیە؛ لەورا دێ پروژێ(جێکەوتە) بکەرێ کارای(ئەیجێنت) بەرهەمهینیت [Radford,2004:357] ب ئەڤی رەنگی هەر ڕستەکا کارێ وێ رووداوگەهین بیت، رولێ (کارا)ی بو ئارگیومێنتا دەرڤە (یان بکەری) دهێتەدان. ژبەر ئەڤێ چەندێ (گژلوکێ، چەکوچی) دێ بنە کارا(Agent)، بەلێ ژبەرکو سیمایێ(- زیندی) بخوڤەگرتیە، لەوڕا ئەم دشێین بکەینە (کارایێ ئامێر).

2-1- کارێن تێپەرێن بارگەهین:

12-من ئازاد دیت.

13-من های ژ دەنگێ هەوە هەیە.

د ڤان ڕستاندا، ئارگیومێنتێن (ئازاد، های) رولێ واتایی(کارلێکری،بابەت) ژ سەرەیێ گرێیا کاری وەردگریت ل دوڤ بنەمایێ وەچە ئاراستەکرنێ ل ژێر نودێ(VP)، بەلێ سپێسیفایەر (بکەر) ژ ئەنجامێ لێکدانا کاری و تمامکەری رولێ واتاییێ (هەستپێکەر)ی دبەخشنە بکەری، ژبەرکو کارێن بارگەهین سیمایێ (- کارایی) و (- کوزەتیڤ) بخوڤەدگرن.

2- کارێن تێنەپەر:

کارێن تێنەپەر دبنە دوو جور:

2-1- کارێن تێنەپەرێن رووداو گەهین:

ئەڤ جورێن کاری دەربڕینێ ژ هەبونا ڕووداوەکی دکەن، چ ئەنجامدەرێ کاری یێ دیار بیت یان نەدیار. وەکو:

14-نازێ چوو.

15-دیوار هەڕفت.

د ئەڤان نمونەیاندا کارێن (چوو، هەرفت) رووداوگەهینن. کارێ (چوو) رولێ واتایی یێ(کارا)ی بەخشیە ئارگیومێنتا (نازێ)، بەلێ کارێ (هەڕفت) رولێ واتایی یێ (بابەت)ی بەخشیە ئارگیومێنتا (دیوار)ی، جوداهیا ئەڤان کاران بو پێدانا رولێن جودا بو جوداهیا سروشتێ ئەڤان کاران رادوەستیت، کارێن وەکو(چوو، هات،...هتد) ب (کارێن نەئێرگەتیڤ-Unergative) دهێنەناڤکرن. کارێن وەکو(هەرفت، مر، کەلی، ...هتد) ب (کارێن نەئەکیوزەتیڤی- Unaccusative) دهێنەناڤکرن، ل خوارێ دێ هەردو جوران دیارکەین ل گەل شلوڤەکرنا چەواییا پێدانا رولێ واتایی بو ئارگیومێنتا بکەری ب هویری:

2-1-1- كارێن نەئێرگەتيڤ: ئەو كارێن تينەپەرن يێن بتنێ ئارگيومێنتەكى وەردگرن كو رولێ واتايى يێ كاراى(Agent) دبينت(ئانكو بكەرێ راستەقينە) [Radford,2004:482]. بو نمونە: 16-كاروان دێ چيت. كارێ(دێ چيت) كارەكێ نەئێرگەتيڤە، رولێ واتايى يێ(كارا-Agent) بەخشيە ئارگيومێنتا بكەرى(كاروان)، ب ئەڤى رەنگى:

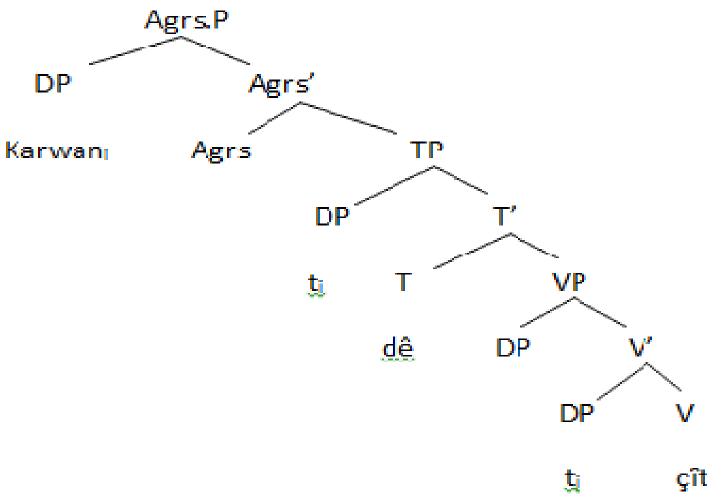

كار د ئەڤێ رِستێدا د ئاستێ DS دا رولێ واتايى دبەخشيتە ئارگيومێنتا خوە ل دوڤ پەيوەنديا وەچەئاراستەكرنێ ل ژێر نودێ (V’) ، بەلێ جهگوهورينێ دكەت بو جهێ سپێسيفايەرى ب چەند پێنگاڤان، ل دەستپێكێ بو سپێسيفايەرێ گرێيا تافى(TP) و پێنگاڤا دوێ بو سپێسيفايەرێ گرێيا رێككەڤتنا بكەرى ژبو وەرگرتنا دوخى و بجهێينانا بنەمايێ EPP . ئانكو ل ژێر نودێ (VP) رولێ واتايى وەردگريت پاشى جهگوهورينێ دكەت.

2-1-2-كارێن نەئەكيوزەتيڤى: ئەو كارێن تێنەپەرن يێن ئارگيومێنتا ژدەرڤە(External Argument) ژدەستداى و د ئاستێ (PF)دا ل جهێ بكەرى دەردكەڤن [بنێرە: Cook & Newson,2007:12] بو نمونە:

1-ئاڤ كەلى.

2-ديوار هەرِفت.

د ڤان رِستاندا كارێن(كەلى، هەرِفت) بتنێ ئارگيومێنتەك وەرگرتيە، ئەو ئارگيومێنت رولێ (بابەت)ى وەرگرتيە و جهێ بكەرى گرتينە.

كارێن(كەلى،هەرِفت) رولێ (بابەت)ى دبەخشنە ئارگيومێنتا خو يا ژناڤدا ب رێيا پەيوەنديا وەچەئاراستەكرنێ (C.Command) ئانكو كار كو سەرەيە دەستهەلاتێ ل سەر خوشكێ دكەت. كارێ(كەلى،هەرِفت) ئارگيومێنتا ژدەرڤە ژدەستدايە؛ چونكى گەرەكە ئەڤ جورێن كارى دوو ئارگيومێنت هەبن، ئارگيومێنتەك كارێ (كەلاندنێ، هەرِفاندنێ) ئەنجامبدەت و ئارگيومێنتا دى دكەڤيتە ژێر كارتێكرنا كارى ، دەمێ ئارگيومێنتا ژدەرڤە يا ڤان جورێن كاران پەيدا دكەين، هەمان رولێ (بابەت)ى دبەخشيتە ئارگيومێنتێن(ئاڤ، ديوار)، ب ڤى رەنگى:

- نازێ ئاڤ كەلاند.

- پاڵەى ديوار هەڕفاند.

تمامكەرى رولێ (بابەت)ى ديتيە د هەردوو پێكهاتاندا (تێپەر و تێنەپەرى)دا، بەلێ د پێكهاتا تێنەپەريدا جهێ بکەرى يێ ڤالايە د DSدا.[Black,C.A,1998:32].

ئارگيومێنتا ژناڤدا د هەر دوو ڕستاندا هەمان رولێ واتايى وەرگرتيە، ل دوڤ گريمانا (Baker)ى يا ب ناڤێ Uniform (Theta Role Assignment Hypothesis ئەو ئارگيومێنتێن هەمان رولێ واتايى هەبن؛ پێدڤيە ل هەمان جهـ بن[Cook & Newson,2007:122]. ژبەركو كارى ئارگيومێنتا ژدەرڤە ژدەستدايە؛ ئارگيومێنتا ژناڤدا جهگوهورينێ دكەت بو جهێ سپێسيفايەرێ گرێيا تافى و پاشى بو جهێ سپێسيفايەرێ گرێيا رێككەفتنێ بو بجهئينانا بنەمايێ پروژێ بەرفرەهكرى(EPP) (هەر وەسا بو وەرگرتنا دوخى، چونكى كارێن نەئەكيوزەتيڤ تێنەپەرن و دوخى نابەخشنە تمامكەرێن خو).(بنێرە: ڤيان ابراهيم،2015: 73) ب ئەڤێ رەنگى:

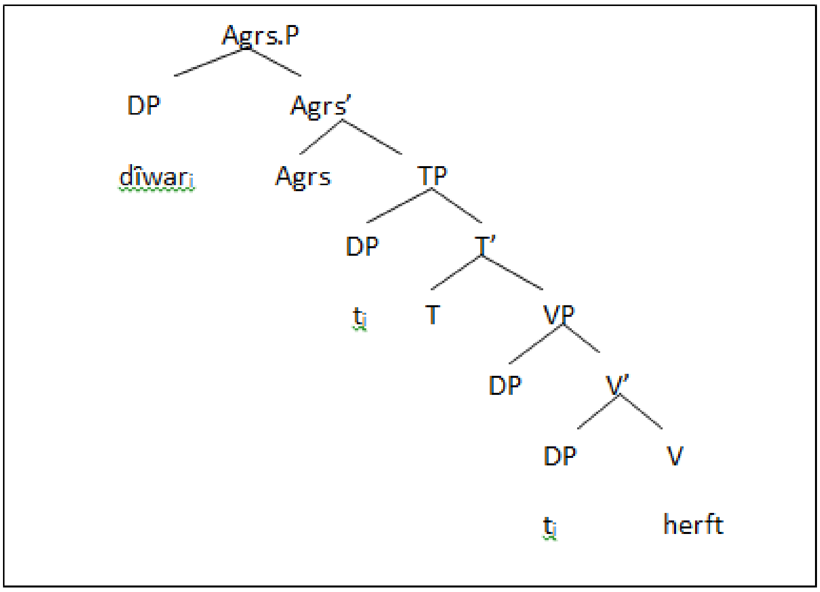

د ئەڤێ گرێييدا جهێ دروست يێ ئارگيومێنتا (ديوار) ل ژێر نودێ (V’)يە و وەك خوشك بو سەرەى(V)يە، كار رولێ واتايى دبەخشيتە ڤێ ئارگيومێنتێ ل ئەوى جهێ لێ، بەلێ بو بجهئينانا بنەمايێ(EPP) پێنگاڤەكى جهگوهورينێ دكەت بو جهێ سپێسيفايەرى و رولێ خويێ واتايى دپارێزيت، بەلێ دوخى ل وى جهێ بو دهێتە ڤەگوهاستن، وەردگريت كو جهێ سپێسيفايەرێ گرێيا رێككەفتنێيە.

2-2- كارێن تێنەپەرێن بارگەهێن: ئەو كارێن تێنەپەرن يێن بارەكى ڕادگەهينن، وەكو:

- زاروک يێ دترسيت.

كارێ (دترسيت) ژ كارێن بارگەهێن دهێتەهژمارتن، ئەڤ جورێن كارى هەلگرێن سيمايێ(-كارايى) و (-كوزەتيف)ە لەورا بكەرێ ئەڤان جورێن كارى رولێ(هەستپێكەر)ى دبينيت. كارێ (ترسان) هندەک جاران پێدڤى ب دياركرنا ژێدەرێ ترسێيە، بو نمونە:

- زاروک ژ تارِیێ دترسن.

گرێیا(ژ تاریێ) رولێ واتایی یێ (ژێدەر)ی دبینت.

هەروەسا

- ئەو کور هاتەگرتن.

د ئەڤێ نمونێدا کارێ(هاتەگرتن) کو بو تەکنیکا بکەرنەدیاری دهێتەبکارهینان، ژ کارێ(هاتن) ل گەل ناڤێ کاری(گرتن) پێکدهێت و وەکو گوزارە(predicat) رەفتارا کارێ تێنەپەر ل گەل دهێتەکرن، بەلێ کارێ (هات) وەکو کارەکێ تێنەپەرێ رووداو گەهین رەفتارێ ناکەت و نەشێت رولێ کارای(Agent) بدەتە ئارگیومێنتا دەرڤە چونکی تەکنینا بکەر نەدیاریە، ب ئەڤی ڕەنگی گوزارە رولێ واتایی یێ(کارلێکری/ بابەت) دبەخشیتە ئارگیومێنتا ژناڤدا، پاشی جهگوهورینێ دکەت بو جهێ سپێسیفایەری بو وەرگرتنا دوخی و بجههینانا بنەمایێ EPP . واتە بکەرێ ئەڤی جورێ کاری ل ژێر نودێ (VP) رولێ واتایی وەردگریت.(رولی سیمانتیکی لە شوێنە ئەسلییەکەی خۆی دەمێنێ(بەر لە جوڵان) لە بری ئەوەی لە گەڵ فرێزەکە بجولێ. رولی سیمانتیکی بەشێ نیە لە درەختی نواندنەکە بەڵکو بەشێکە لە لقەکەتیگورییە فەرهەنگییەکە کە دەچێتە شوێنی ڕونانی ژێرەوە. جولاندن بو ئەو شوێنەی کە پەیوەستە بە رولێکی سیمانتیکی رێگەی پێ نادرێ)(صباح رشید،2007: 84).

ئەنجام

1- ئەم دشێین ژمارا رولێن واتایی یێن ئارگیومێنتێن کاری د گوڤەرا بەهدینیدا ب رێیا جورێن کاری دەستنیشانبکەین بو هەشت رولێن سەرەکی (کارا، کارلێکری، بابەت، ژێدەر، وەرگر، جهـ ، ئارمانج)، هەر چەندە ئەڤ رێکە ژی هەمی ئاریشێن دەستنیشانکرنا جورێن رولێن واتایی چارەسەر ناکەت، بەلێ تا رادەکێ باش دشێت ببیتە پیڤەرەکێ کاریگەر بو دەستنیشانکرنا رولێن واتایی و ئێکلاکرنا جورێن وان.

2- رولێن واتایی(کارا) و (هەستپێکەر) تایبەتن ب ئارگیومێنتا دەرڤە. ئەگەر کار روداوگەهین بیت رولێ (کارا) بو دهێتە بەخشین، بەلێ ئەگەر کار بارگەهین بیت؛ رولێ (هەستپێکەر)ی بو دهێتەدان. پێدانا رولێ واتایی یێ ئارگیومێنتا دەرڤە ب رێیا لێکدانا کاری ل گەل ئارگیومێنتا ژناڤدا دهێتەدان، سەرەیێ کاری رولێ واتایی ددەتە تمامکەری و هەردوو پێکڤە رولێ واتایی یێ سپێسیفایەری دەستنیشان دکەن ل ژێر نودێ (VP).

3- رولێن (کارلێکری)و(بابەت) تایبەتن ب ئارگیومێنتا ژناڤدا، راستەوخو ل ژێر نودێ (V′) ب رێیا وەچەئاراستەکرنێ بو دهێتەدان.

4- ل گەل هندەک جورێن کاری(وەکو کارێن تێنەپەرێن نەئەکیوزەتیف) ئارگیومێنتا ژناڤدا جهگوهورینێ دکەت بو جهێ سپێسیفایەری(بکەر) بو وەرگرتنا دوخی و بجههینانا بنەمایێ(EPP) بێ کو رولێ خو یێ واتایی بگوهوریت. ب ئەڤێ چەندێ بکەرێن ئەوی جوری رولێ(کارلێکری/ بابەت) وەردگرن، لەورا پێدانا رولێ واتایی یێ ئارگیومێنتان چ پەیوەندی ب ئەرکێن رێزمانیڤە نینە.

5- هندەک کار پێدڤی ب دو تمامکەران هەیە، تمامکەرێ دوێ ب شێوێ گرێیا بەرناڤی دەردکەڤیت، تمامکەرێ بەرناڤی رولێن (وەرگر، جهـ، ژێدەر، ئارمانج ، ئامێر..) ژ بەرناڤی وەردگرن.

6- رولێ واتایی یێ ئارگیومێنتان کارتێکرنێ ل سیستەمێ دوخی د گوڤەرا

بەهدینیدا ناکەت، ئانکو ئەو ئارگیومێنتا رولێ وێ(کارا) ل دوڤ سیستەمێ دوخی ل گەل کارێ تێپەرێ روداوگەهین د تافێ بوریدا دوخێ نومینێتڤ وەردگریت، بەلێ د تافێ نهو و دهێتدا دوخێ تیان وەردگریت.

7- تمامکەرێ بەرناڤی رولێن (وەرگر، جهـ، ژێدەر، ئامێر..) ژ بەرناڤی وەردگرن و بەرناڤ دوخێ تیان دبەخشیتە تمامکەرێ خوە. بتنێ ئەو تمامکەرێ رولێ وی (ئارمانج) دوخێ راستەوخو(نومینێتڤ) وەردگریت، ئەڤەژی دبیتە خالا جوداهیێ دناڤبەرا رولێن(ئارمانج)و(جهی) هەروەسا(ئارمانج) و(وەرگر)ی.

ژێدەر

محەمەد،حاتەم ولیا (2006) پەیوەندییە ڕۆنانییەکانی نواندنە سینتاکسییەکان، نامەی دکتورا، زانکۆی سەلاحەددین، هەولێر.

عەبوزەید، سانیا جەبار (2013)جهگهورینا کەرستان د ڕستێدا((گوڤەرا بەهدینی)) ناما دکتورایێ، زانکویا سوران.

قادر، سەباح ڕەشید (2009) هەندێ لایەنی رێزمانی دەسەڵات و بەستنەوە(GB) لە زمانی کوردیدا،بڵاوکراوەی ئەکادیمیای کوردی، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر.

عەلی، ڤیان ئیبراهیم (2015) دوخ د زمانێ کوردیدا، ناما دکتورایێ، زانکویا دهوکێ.

____________(2017) تەواوکەر د گرێبێن لێکسیکیدا، گوڤاری زانکو بو زانستە مرۆڤاتییەکان، بەرگی21، ژ 5، ل ل 209-219.

سعید، یوسف شریف (1990) دۆخەکانی ژێرەوە لای فیلمۆر و هەندێ لایەنی ڕستەسازیی کوردیی، بڵاوکراوەی ئەکادیمیای کوردی، هەولێر.

Black,C.A.(1998) *A step-by-step introduction to the Government and Binding theory of syntax*, SIL - Mexico Branch and University of North Dakota.

Carnie,Andrew(2002) *Syntax- A Generative Introduction* ,Blackwell publishing.

____________(2006) *Syntax- A Generative Introduction* ,second edition, Blackwell publishing.

Chomsky,N.(1981*) Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris .

____________ (1986) *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use*. New York: Praeger.

Cook,V.J.(1996) *Chomsky's Universal Grammar: An Introduction*, 2nd ed. Blackwell.

Cook, V. J, and Mark Newson (2007) *Chomskys Unversal Grammer*, 3nd Edition, Black well: Oxford.

Filmore, Charles J. (1968) *The Case for Case*: in Universal in Linguistics Theory, Edited by Emmon Bach and Robert Harms, New York.

Heagman, L (1994) *Introduction to Government and Binding Theory*. Reprinted, 2nd edition, Oxford: Black well.

Heagman, L & Gueron,J.(1999)*English grammar: A generative perspective*.Oxford: Blackwell.

Kasper,S.,(2008) *Acomparison of ''thematic role'' theories*.11October2014 from:https://www.researchgate.net/publication/266733880

Lasnik,H.,Marcela Depiate&Arthur Stebanov(2000) *Syntactic Structur revisited: Contemporary lectures on Transformational Theory*. Cambridge: MIT Press.

Radford, Andrew (1988) *Transformational Grammar*, Cambridge, Cambridge University press.

(2004) ___________*Minimalist Syntax:Exploring the structure of English* . Cambridge: Cambridge University Press.

Yule,George(2006) *The study of Language*, third edition, Cambridge.

Van Valin, Robert (2001) *An Introduction to Syntax*. Cambridge : Cambridge University Press.

الخلاصة

كان ألدور الدلالي للأسماء في الجملة موضوع الدراسة والتحقيق من وجهات نظر مختلفة من قبل عدد كبير من أللغويين و الباحثين في الدراسات النحوية الكردية، لم يتم التطرق لهذا الموضوع بشكل كامل و هناك خلاف بين النحويين الاكراد حول اسناد الادوار الدلالية و عدد وتسميات تلك الأدوار. تهدف الدراسة الحالية الى التحقيق في بنية الجملة الكردية من حيث توزيع الأدوار الدلالية و تسمية عناصر الجملة المسندة للدور الدلالي و تحديد العناصر الأخرى التي تحمل الدور الدلالي و علاقة الأسماء بحالات الأعراب. تتبع الدراسة نظرية الحكم و الارتباط() للغوي المعروف(نعوم چومسكي) و حسب هذه النظرية فإن الفعل في الجملة هو الذي يقوم بإسناد ألادوار الدلالية في الجملة وإن الاسماء هي المسند اليها تلك الادوار. البيانات المستخدمة في التحليل هي جمل مأخوذة من المحادثات اليومية المنطوقة من قبل متحدثين باللغة الكردية(اللهجة الكردية الشمالية- البهدينية). في تحليل هذه الجمل إتبعنا المبادئ المقترحة في نظرية چومسكي (1981) و المسماة(X-bar Theory). تبين نتائج التحليل أنه كما هو الحال في اللغات الأخرى أن الأدوار الدلالية في الجملة الكردية ليست في علاقة مباشرة بالوظائف النحوية للأسماء لأن عدد الأسماء التي تحمل تلك الأدوار و كذلك طبيعة الدور الدلالي يتبع السمات النحوية الدلالية الخاصة بالمسند اي الفعل كما أن حالة الأعراب لتلك الأسماء تتبع طبيعة الدور الدلالي المسند لتلك الأسماء.

THEMATIC ROLES OF VERB ARGUMENTS (THE BAHDINI DIALECT)

VIAN IBRAHIM ALI
Dept. of Kurdish Language, college of Languages, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

Thematic role (ϴ-roles) has been the subject of the investigation from different perspectives by a large number of Linguists and researchers. In Kurdish syntax research, this topic is not comprehensively studied, and there is a kind of disagreement among Kurdish grammarians on the assignment of the ϴ-roles and the number and the labels of those roles. The present study aims to investigate the argument structure of the clause in Kurdish in an attempt to shed light on the process of ϴ-roles assignment in clauses, and to identify and label those roles assigned by the predicate in a Kurdish clauses. The study further aims to give an account of the normal or unmarked position of the arguments in relation to a predicate and the role of the case pattern of the clause in the distribution of arguments in the clause. The study follows Chomsky's Government and Binding Theory (GB)1981. The verb is considered a case assigner and a predicate subcategorizing for type and number of arguments. The position of the arguments in the structure follows the principles and the constraints of the x-bar theory. The Data for analysis are utterances exrtracted from everyday spoken conversations by native speakers of Northern Kurdish (The Bahdini Dialect). The argument structure of those utterances is analysed following the principles proposed in Chomsky ϴ-theory (1981). The result of the analysis demonstrates that, as in other Languages, ϴ-roles are not in a direct relationship with grammatical functions of the arguments in a clause as it is the information in the ϴ-grid of the verb that determines the type and the number of arguments in the clause. However, Case assignment principles do determine the position of arguments in the structure of the clause.

KEYWORDS: Thematic Role, Argument, Theta Role, Argument Structure,Agent , Patient .

1- كارێ سڤک (Light verb) : پروژەیێ کارەکێ بوش(سڤک، کوزەتیڤ)ە [بنێرە: سانیا جەبار،2013: 52]